

"החיבור הזה לא חיברתיו ללמד לבני האדם אשר לא ידעו, אלא להזכירם את הידוע להם כבר ומפורסם פרסום גדול".

רבי משה חיים לוצאטו מתוך הספר "מסילת ישרים"

למידה משמעותית בתחומי הדעת במזכירות הפדגוגית

חינוך ממעמקי הנשמה

1. מבוא

למידה משמעותית וחיוניותה למערכת החינוך

מערכת החינוך תורמת לעיצוב דמותם של התלמידים, ומשפיעה על עמדותיהם כלפי למידה והשכלה, מניחה את היסודות ללמידה לאורך החיים, ומקנה כלים לעיצובה של חברת מופת הומניסטית, שחבריה חיים בצוותא לאורם של ערכים אישיים וחברתיים.

התהליך החינוכי מכוון להעניק לתלמידים תחושת צמיחה, ערך ומסוגלות, הצלחה ומימוש אישי, חווית גילוי ומענה לסקרנותם, ולפתחם כאנשים פעילים המשתלבים בחברה ותורמים לה.

כדי שהתהליך ישיג את מטרותיו, על מערכת החינוך לחתור ולאפשר למידה משמעותית לאורך הרצף החינוכי, תוך הבטחת האיזון הנדרש בין המכוונות לפרט לבין המחויבות לחברה, בין מדידה לבין למידה, בין התהליך לבין התוצר, בין הוראת ה"מה" לבין "האיך" ובין המובנה לבלתי מובנה.

הדיון בלמידה המשמעותית מבוסס על מספר הנחות יסוד בדבר טבע האדם ומהות הדעת:

- אנשים הם סקרנים מטבעם. הלמידה והחיפוש אחר משמעות הם צורך אנושי
- למידה היא תהליך אישי, ובינאישי. אנשים לומדים באופנים שונים וזקוקים למרחב של בחירה ולתחושת חרות ושליטה
- אנשים מיטיבים ללמוד כאשר הם מקבלים על עצמם מטרות מאתגרות ועם זאת ברות-השגה
- השילוב בין רכישת ידע לבין בירור ערכים, תפיסות, עמדות ורגשות מעודד למידה משמעותית וטיפול כישורים אישיים ובין אישיים-חברתיים
- הלמידה היא התפתחותית; החינוך אפקטיבי כאשר נלקחים בחשבון התפתחות דיפרנציאלית וידע קודם של הלומד
- הלמידה מתרחשת תוך כדי התנסות עם הסביבה החומרית והסביבה האנושית, כשחלק גדול ממנה מתבצע במסגרת פעילות גומלין חברתית
- אנשים בונים ידע חדש, או מבנים ידע קיים, תוך שהם מסתמכים על הידע העכשווי שלהם
- אנשים זקוקים למשוב בונה ולאקלים רגשי חיובי כדי ללמוד.

מטרתו של מסמך זה הינה לקדם שינוי משמעותי ברוח זו בדרכי הוראה-למידה-הערכה במסגרת הפעילות של המזכירות הפדגוגית.

הכוונה היא לקדם למידה מעמיקה ומשמעותית בכל תחומי הדעת עליהם אמונה המזכירות הפדגוגית.

- בלמידה מעמיקה הכוונה ללמידה שמקיפה תכנים חשובים, מקדמת הפנמה של ידע מעמיק ואף מיומנויות נדרשות ברמה גבוהה ומבוססת. למידה כזו אמורה להעמיד את התלמיד והתלמידה בחזית הידע והמיומנויות הנחוצים למאה ה-21, ולטפחם כבעלי ידע ותובנה עמוקה לנושאי מורשת ותרבות.
- בלמידה משמעותית הכוונה ללמידה **מתוך משמעות אישית, חדווה ויצירתיות**, למידה שהיא רלוונטית לחייהם של התלמיד והתלמידה ושנוגעת במירב נימי נפשם ונשמתם תוך שהיא מערבת היבטים מגוונים של התנסויות, אומנויות, מלאכת כפיים ומרחבים מגוונים מעבר למרחב הכיתה -בטבע, בארץ ובמרחב הדיגיטאלי, ומחברת אותם לעולמם הערכי.
- למידה והוראה כזו מקדמות את היכולת והרצון להשקיע ולהתאמץ ומאפשרות מקום רב יותר לסקרנות, ליצירתיות, להעמקה ופיתוח חשיבה, לצד התפתחות רגשית, רוחנית וערכית של התלמיד והמורה גם יחד.

למידה משמעותית אם כן היא למידה המזמנת חוויית למידה רגשית, חברתית וקוגניטיבית (למידה עצמאית בתוך יחסים בין אישיים) המושתתת על שלושה רכיבים המתקיימים בו זמנית: ערך ללומד ולחברה, מעורבות הלומד והמלמד, רלוונטיות ללומד.

רלוונטיות: ההוראה, הלמידה וההערכה רלוונטיות לחייו/חיייה של הלומד או הלומדת, לסוגיות המעסיקות אותן/אותה ולעולם החומרי, הבינאישי והחברתי סביבו/סביבה. הלומד סבור שהנלמד נותן מענה לצרכיו השונים: האינטלקטואליים, הרגשיים, החברתיים, הרוחניים והפיסיו-מוטוריים; הוא יכול ליישם את הנלמד בפתרון בעיות ברמה העיונית ובחיי היום יום. הלומד מבטא זאת במפורש ו/או על ידי בחירה מה ללמוד וכיצד ללמוד.

ערך: ההוראה, הלמידה וההערכה מחוברת לעולמו הערכי ונותנת לו משמעות במובן של החיים הראויים לחיותם. הלומד חש שלנלמד יש משמעות וחשיבות לגביו ברמה האישית וגם ברמה הכללית. בחירתו בנלמד נעשית בתהליך ביקורתי אישי.

מעורבות: הלומד פעיל, לומד מתוך סקרנות, תשוקה, חדווה והשקעה פנימית. יש היבט משמעותי של בחירה חופשית בתהליך הלמידה. הלומד מגלה מוטיבציה, מבצע את המשימות, יוזם הרחבה והעמקה של הנושא הנלמד ולמידה של דברים נוספים.

קידום למידה מעמיקה ומשמעותית בא בין השאר לענות על מספר אתגרים מרכזיים שעומדים בפני מערכת החינוך בישראל.

2. אתגרי מערכת החינוך בעולם ובישראל

א. שינוי במבנה ההיררכי של הידע- אתגר חברת המידע החדשה (The new information age). תקופתנו, המכונה "עידן המידע" מאופיינת בהתפתחויות טכנולוגיות מדהימות וביניהן מהפיכת התקשוב, וכן בעומס והצפה של מידע. העולם הדיגיטאלי והמקוון בין שאר השפעותיו הביא עימו שינוי דרמטי במבנה ההיררכי של מקור הידע ובנגישות לידע עבור ציבור רחב ומגוון. עבור חלק לא מבוטל מן הילדים יש אופציות וחלופות מגוונות לקבלת מידע אודות דברים שרלוונטיים להם ומעניינים אותם והמורה בכיתה או ספר הלימוד כבר לא מהווים מוקד מרכזי להשגת ידע. אין זה אומר שאין יותר ידע קנוני נדרש, א ואין ליבה משותפת שחשוב שכולם ידעו, או שאין ליבה של ידע שחשוב לרכשו בתחומי תוכן שונים; אבל מעמדם הייחודי של המורה והספר כמקור מרכזי לידע והמבנה ההיררכי של תהליך הקניית הידע משתנים. דבר זה לא הופך את אנשי החינוך ללא רלוונטיים אלא שתפקידם משתנה חלקית. תפקידם לפרש, לכוון, להסביר, להעניק כלים ביקורתיים למיון וחשיבה ולהקנות אולי דווקא למתקשים, למי שעבורם העולם הדיגיטאלי אינו מאפשר גישה נוחה לידע ולהבנה- את הידע הנדרש. כל זה מצריך חשיבה על תפקידם הייחודי של המורה ומערכת החינוך הפורמאלי בעידן המידע והדגשה של הערך המשמעותי של הקשר האנושי בחינוך.

ב. מהירויות-על של שינויים וגירויים

העולם מתנהל כיום במגה מהירויות בתחום הדיגיטאלי והמקוון, וגם בתחומי התקשורת ואפילו ביחסים הבינאישיים. התחלפות הידע הינה מהירה ביותר. השינוי בגירויים הינו מהיר ותזזיתי והריבוי של הגירויים שמגיעים בעוצמה רבה ובאופן בו זמני מייצר רמה גבוהה של עוררות יחד עם קושי להירגע או להתמקד בדבר אחד מסוים לאורך זמן. הצעירים והצעירות חיים בעולם זה כמעט עם לידתם (הם ילידים בעולם זה) ועבורם הוא המאפיין את הסטנדרט עבורם – דהיינו הקצאת קשב לזמן קצר לכל גירוי ורק למה שמושך את הקשב ומרתק אותו. במסגרת כזו יש לחשוב מחדש על תפקיד איש החינוך עבור ילדים שרגילים לפעלולי המדיה למיניה ושעבורם יש זמינות נוחה גם בעת השיעור לגלישה באינטרנט, לסמס, להתכתב בפייסבוק או לשחק משחק דיגיטאלי. מדובר באתגר שמשלב את הצורך בהשקטת התודעה וקידום היכולת להתרכז ולהתמקד יחד עם הרחבת היכולת למיין מידע ולצרוך אותו באופן אסוציאטיבי אך גם מושכל ונשלט.

ג. **חווית הלחץ, תחושת ניכור ואף חוסר אמון.** אתגר שלישי, מוכר יחסית, אך פחות מובלט עד כה הוא חווית הלחץ ותחושת הניכור ואף חוסר האמון שקיימת במערכת החינוך בקרב לא מעט מהשותפים שלה, הורים, תלמידים, מורים, מנהלים, מדריכים ואנשי מטה. נראה שניתן לאפיין חלק מן ההיבטים של החוויה הבית ספרית בישראל שמאפשרים לזהות את האתגרים שלפנינו בהקשר זה בהתייחס למימדים הבאים. (כמובן שיש יותר מימדים ויש גם אפשרויות נוספות לחלוקה):

(א). תחושה של לחץ להישגים גבוהים במבחנים (הוראה לצורכי ציון של המורה ולמידה לצורכי ציון של התלמיד);

(ב). קושי לתת אמון במערכת ובכך שניתן לסמוך עליה להשיג את מה שחשוב;

(ג). תחושה של חוסר זמן, מרחב ופניות ליחס וקשר אישי;

(ד). תחושה של חוסר הערכה מצד השותפים השונים במעשה החינוכי;

(ה). תחושה של חוסר באוטונומיה ועבודה מתוך אילוצים והנחתות.

גם התערבויות חינוכיות מוצלחות וטובות (ויש רבות כאלו במערכת החינוך) יקשה עליהן להשיג תוצאות שמשקפות את ההשקעה ואת איכות ההתערבות בהינתן תשתית כזו של חוויה בית ספרית. לכן, אתגר מרכזי מאוד מבחינתנו הוא מתן מענה לחוויה זו.

מאחר ובית הספר נקרא לאתגר גדול, מעמיק ובמידה מסוימת הפוך להתנהלויות המצויות בחברה ממנה באים חלק מן הלומדים, ללא שינוי משמעותי בחוויה הבית ספרית עבור השותפים במעשה החינוכי לא ניתן יהיה להביא לשינוי בשאר ההיבטים כולל הצלחה והישגים לימודיים. גם התוכניות היפות ביותר מתמסמסות כאשר האווירה הבית ספרית היא שאין זמן, יש לחץ, צריך להספיק את החומר ולהכין לבחינה. כך המורה מלמד ללא שמחה או התלהבות וללא קשב אמיתי של תלמידיו אליו; ואילו התלמיד לא לומד מתוך סקרנות וחדווה אלא מתוך כורח או שעמום או גישה אינסטרומנטלית של השגת ציון גבוה או ציון עובר בלבד.

3. המשגות ותפיסות של "למידה אחרת" בעולם ובישראל

לאורך השנים הוצגו תפיסות שונות שניסו להתמודד עם תהליכי הלמידה הליניאריים וההיררכיים שאפיינו חלק לא מבוטל ממערכות החינוך בעולם ובכללם גם ישראל. הביקורת המרכזית הייתה על כך שתהליך ההוראה משאיר את הילד פסיבי, תופס את התלמיד כמי שאליו צריך המורה להעביר את הידע כאילו הידע הוא נתון, רואה בידע בעיקר את ההיבט האקדמי והקוגניטיבי ולעיתים אף האובייקטיבי ונטול ההיבט הערכי. מונחים שונים שימשו את ההוגים והחוקרים בבואם להציע תהליכי הוראה ולמידה אחרים. כך למשל היו מקובלים המונחים "למידה פעילה", "למידה שיתופית", "למידה דיאלוגית", "אינטליגנציות מרובות" ואף לאחרונה "למידה אותנטית" ו"למידה משמעותית", "למידה מבוססת גישות הומניסטיות" ועוד.

העקרונות העומדים בבסיס חלק לא מבוטל מגישות אלו יושמו לאורך השנים במערכת החינוך על פי רוב במסגרת פרויקטים שונים, בבתי הספר הניסויים או היחודיים העל אזוריים, כיוזמה מקומית בתוך המערכת וגם כיוזמה חיצונית למערכת החינוך. לאור פעילות מבורכת זו יש כיום במערכת החינוך מאות בתי ספר בכל שלבי החינוך שמדגימים הוראה ולמידה אחרות שמקדמות בצורה טובה למידה משמעותית כהגדרתה כאן.

עם זאת, התפיסה והיישום של למידה מעמיקה ומשמעותית לא קודמו עד כה באופן מערכתי עקבי בכל מערכת החינוך כפי שהדבר נעשה כעת.

4. חינוך ממעמקי הנשמה כשהחיים פוגשים את ההווה האנושית

מתוך מכלול המשגות של למידה אחרת זוקקו במזכירות הפדגוגית ארבעה עקרונות פדגוגיים מרכזיים שיחד יכולים לשמש בסיס ליישום זה.

התפיסה שבאה לידי ביטוי בארבעה עקרונות אלו הינה של **חינוך ממעמקי הנשמה**.

חינוך כזה משקף את טיבו של האדם וטיבה של ההווה האנושית בעולם.

לפי התפיסה המובאת במסמך זה ההווה האנושית במהותה כוללת:

חיבור עמוק ומהותי בין בני אדם בינם לבין עצמם ובינם לבין החברה בה הם חיים

וכן חיבור עמוק בינם לבין הטבע וכל הקיים כרקמה אחת חיה.

מחיבור זה נובעת אחריות של כל אדם לא רק לעצמו אלא לכל הסובב אותו.

במקביל יש במהות האנושית גם ערך מיוחד ליחודיות, לגיוון ולשונה.

במהות האנושית גם שאיפה לנשגב ולערכי – לחיים הראויים ולא רק לחיים הטובים,

ובליבתה של מהות זו גם חופש לבחור, ליצור ולהתפתח.

מבחינה זו מטרת העל של מערכת החינוך היא לסייע לאדם לצמוח ולהגשים את עצמו כאדם על כל מהותיותו אלו כאדם שלם בחברה.

ארבעה עקרונות פדגוגיים מרכזיים

לאור תפיסה זו של מהות האדם וההווה האנושית ומהות החברה והסביבה בה הוא חי ויוצר מוצעים ארבעה עקרונות פדגוגיים מרכזיים.

1. **אכפתיות Caring, כבוד, הערכה ואמון בין כל השותפים במעשה החינוכי הינם הכרחיים** ללימוד מתוך סקרנות, הנאה, חדווה והשקעה אינטרינזית (פנימית) של כולם. מדובר בחוויה שאמורה לכלול את כל מערכות היחסים ולא רק ביטוי של אכפתיות, הקשבה והבנה מן המורים לתלמידים אלא גם מן התלמידים למורים, מן הפיקוח למנהלת, מן ההורים לפיקוח וכד'. חיזוק הפתיחות ויכולת ההקשבה לזולת וההקשבה לעצמך, אמור להיות חלק מהוויית המערכת הבית ספרית על כל שותפיה בתוך השיעורים ומחוצה להם כחלק משיח לימודי המקשר בין עולם התוכן לבין סוגיות אישיות ודילמות עכשוויות. היכולת לבטא אכפתיות והצורך לחוש אכפתיות במערכות יחסים היא אינהרנטית לטבעו האנושי של האדם ולכן מצויה כפוטנציאל בקרב כל אחד מאיתנו ואנו אף ממשיים פוטנציאל זה מידי יום ביומו אך לא תמיד בתוך מערכת החינוך. יש לתת לה מקום ולזמן אותה לתוך המרחב הבית ספרי. במערכת החינוך כיום מספר רב של פעילויות ותוכניות לקידום היבטים אלו באקלים הבית ספרי. מוצע לקיים איגום של תוכניות ואף הדגשת האכפתיות והקשר האישי בכל תחומי הדעת ובמהלך כל ההוראה שכן היבטים אלו מהווים מצע בסיסי לכל תהליך חינוכי ראוי.

2. **חוויה של אוטונומיה, שותפות וסינרגיה.** כלל השותפים במערכת החינוך חייבים לחוש שיש להם מרחב אוטונומי ותחושת חרות לקבל החלטות ולבחור מה לעשות. תחושת החופש, החרות והאוטונומיה היא מהותית לנפש האדם. ללא חוויה כזו אנו מחניקים חלקים נרחבים מכוחות הנפש, הרוח והאינטלקט של השותפים במערכת. מבלי לפגוע בסדר הנדרש ללמידה והוראה, צריך שכל אחד מהשותפים במערכת החינוך יקום בבוקר כשהוא יודע שהוא **בוחך** לפחות חלק ממה שהוא יעשה במערכת החינוך (שישאל עצמו מה אני רוצה לעשות היום?). לצד זאת, שותפות והקשבה לכל השותפים במעשה החינוכי תוכלנה ליצור סינרגיה – פעולה משותפת שבה "הסך הכל", ה"שלם", גדול משמעותית מסכום חלקיו.

3. **זמן מרחב ושקט להקשבה והתבוננות פנימית** - על מערכת החינוך לייצר עבור כל השותפים בה (למשל, מורים, מנהלות, תלמידים ומפקחים) מרחב של זמן ושקט להקשבה פנימית ולחשיבה עצמית, וכן גם לדיון וחשיבה פתוחה על הנושאים והערכים החשובים של החיים ובכלל זה מאין אנו באים, לשם מה ומה יעשה את החיים ראויים עבורנו.

כדי להתפתח כאדם חושב שקשוב לעצמו ולרגשותיו, כדי להיות מסוגל לוות רגשית וקשבת את עצמך וכדי לברר לעצמך את ערכיך – אדם צריך זמן, פניות ושקט "לשמוע את עצמו חושב וחש".

4. האדם כשלם – שימוש בדרכים מגוונות לדעת את עצמנו ואת העולם. מערכת החינוך צריכה לנקוט הוראה בדרכים מגוונות הנותנות ביטוי לאינטליגנציות מרובות ושונות של תלמידים ולדרכי הבעה מילוליות ויצירתיות כאחד. מערכת החינוך הלכה יותר ויותר לכיוון העיוני והפרדה בין המקצועות העיוניים כביכול לבין החינוך לערכים וההיבט החוויתי של הלמידה. חובה עלינו לחבר בין מימדים שונים בהווה האנושית ובדרכיה לדעת, להבין ולהפנים.

5. דגשים בתהליכי הוראה-למידה-הערכה שנגזרים מעקרונות החינוך ממעמקי

הנשמה

להלן מוצעים מספר דגשים בתהליכי ההוראה, הלמידה וההערכה שנגזרים מן העקרונות של **חינוך ממעמקי הנשמה**. כל ארבעת העקרונות אמורים לבוא לידי ביטוי בכל פעילות או אופן יישום שכן עיקרם מצב תודעה - **state of mind** ולא דווקא פעילות זו או אחרת.

מבחינה זו כל אחד מן הדגשים המוצעים הוא מעין דלת אל האופציה של **חינוך ממעמקי הנשמה**, אבל אין הוא מבטיח חינוך כזה, כיון שחינוך ממעמקי הנשמה עיקרו ההתכוונות.

ללא רוח ונשמת הדברים הפעילות יכולה להיות ראויה אך לא בהכרח תניב את העומק המלא והמשמעות המלאה האפשרית לה.

יש אפוא להתייחס בזהירות להצעות השונות או לדגמי ההוראה לכשיוצעו ולהבין שהמהות נמצאת באדם ובכוונותיו ולא בפרקטיקה לכשעצמה, אם כי יש פרקטיקות כמו אלו המוצעות להלן שמזמנות ביתר קלות את האפשרות ליישם את ארבעת העקרונות הפדגוגיים של חינוך ממעמקי הנשמה.

להלן הדגשים:

1. הכללת שלושה מימדים: המימד **ההכרתי**- המושכל (ידע), המימד **הרגשי-חוויתי** והמימד **ההתנהגותי**.
2. חיזוק הפתיחות, יכולות ההקשבה, הביקורת והביקורת העצמית כחלק משיח כיתתי בין הלומדים למורה ובחברת התלמידים בינם לבין עצמם.
3. פיתוח גישה דיאלוגית, בית-מדרשית, בין הלומדים, תוך יכולת להכיר ולהוקיר ריבוי דעות.
4. חיפוש והדגשה של המרכיבים הרלוונטיים, המשמעותיים והאקטואליים לעולמם של התלמידים.
5. טיפוח אופני לימוד מעוררי חוויה המשלבים דרכי מבע יצירתיים, כגון: אומנות לגווניה- אומנות חזותית, קולנוע, תיאטרון, מחול ומוזיקה, פעילות גופנית, פעילות חקלאית, קשר אל הטבע ועוד.
6. עידוד ללימוד פעלתני המתאפיין בגישה הבנייתית- חקרנית, עבודה אישית וקבוצתית, בין-תחומיות ועוד, ובכלל זה שילוב עבודות חקר ומיזמים (פרויקטים) בתהליך הלמידה.

7. חיבור בין המישור של הלימוד הפורמאלי לבלתי-פורמאלי תוך הדגשת השילוב בין לימוד עיוני והתנסות חווייתית במסגרות החינוך הבלתי פורמאלי ולמידה חוץ כיתתית (גנים לאומיים, מוזיאונים, סיורים ופעילות העשרה בלתי פורמאלית במשפחה, בחברה ובקהילה).
8. חיזוק הקשר בין הנלמד בתחומי הדעת השונים לבין חינוך ערכי פעיל, "מהלכה למעשה".
9. חיזוק הקשר בין הנלמד בתחומי דעת משיקים ויצירת זיקה מפרה ביניהם.
10. יצירת כלים המסייעים לעיצוב השקפת עולם אישית בתחומי המחשבה, הזהות, הערכים ואורחות חיים.
11. עידוד לשיתוף פעולה בין הגורמים השונים המעורבים בעשייה חינוכית בתחום החינוך בבית הספר: מחנכים, מורים מתחומי הדעת, רכזי שכבה ורכזי חינוך חברתי, הנהלת בית-הספר, הורים וגורמים חוץ בית-ספריים(חברי המכינות הקדם-צבאיות, שנת השירות ובוגרי תנועות הנוער).
12. שילוב אמצעי למידה מתקדמים של תקשוב ולמידה מרחוק – פדגוגיה דיגיטאלית.
13. הכללת דרכי הערכה מגוונות וחלופיות ובעיקר יישום של דרכי הערכה מעצבת שפותחות אופציות לשיפור ומקדמות חוויה של קומפוטנטיות ויצירתיות.

6. פעילות לקידום חינוך ממעמקי הנשמה ולמידה מעמיקה ומשמעותית

במזכירות הפדגוגית

א. עקרונות כלליים

ניסיון רב הצטבר במזכירות הפדגוגית הן בהקשר של למידה משמעותית והן בהקשר של חלופות בהערכה. כבר כיום קיימת פעילות ענפה במזכירות הפדגוגית שמקדמת למידה מעמיקה ומשמעותית. היישום של למידה מעמיקה ומשמעותית ועקרונות החינוך ממעמקי הנשמה במזכירות הפדגוגית יבנה על ניסיון רב זה וגם ישלב ויכלול **למידת עמיתים**, תהליכים ותקשורת מלמעלה למטה (מטה – שטח), מלמטה למעלה (יוזמות מקומיות שמוצפות למטה משרד החינוך ולמחוזות) ובאופן רוחבי (קשר בין יוזמות מקומיות שונות ברמת צוותי מורים, בתי ספר, רשויות, מחוזות). **הליך ההפעלה יהיה רשתתי (networking)** ולא ליניארי. במערכת החינוך יוזמות רבות העולות מהשטח והן מגוונות ובחלקן חדשניות ויצירתיות. במבנה רשתתי, חלקי המערכת חשופים אלה לאלה, לומדים ומושפעים מלקחים לחיוב ולשלילה מהתנסויות דומות בשדה.

למידה מהצלחות. גף ניסויים ויוזמות של המזכירות הפדגוגית, באמצעות מרכזי ההפצה, הוא הגורם שטיפח לאורך שנים יוזמות רבות כאלו ומרכז את הידע על חלק גדול מיוזמות אלו. ביישום התוכנית נועד לו חלק משמעותי בשיתוף הידע ובהנחיה של אימוץ מושכל של תוכניות קימות במקומות אחרים.

כביטוי לתפיסה הפלורליסטית והמכבדת שבבסיס פעולתה של המזכירות הפדגוגית, **כל המהלך יהיה רגיש להיבטים רב תרבותיים במערכת החינוך הישראלית** וייתן מקום לשונות הנגזרת מכך באשר ליישום וטיפוח למידה מעמיקה ומשמעותית.

ב. תוכניות ליישום

במזכירות הפדגוגית תתבצענה הפעולות הבאות לקידום למידה מעמיקה משמעותית לפי עקרונות החינוך ממעמקי הנשמה

1. שינויים בתוכניות הלימודים כך שתותאמנה לעקרונות אלו ;
2. פיתוח דגמי הוראה ופעילויות שמיישמים עקרונות אלו ;
3. הטמעתם באמצעות פיתוח מקצועי שלרכזי מקצוע, רכזים פדגוגיים ומורים ;
4. קידום יוזמות מהשטח בכיוונים אלו ופרסומם תוך ציון לשבח ;
5. פיתוח של יוזמות פדגוגיות בשילוב אנשי מטה ושדה ;
6. פיתוח קהילות לומדות של מורים ותלמידים.
7. יצירת סינרגיה וחיבור בין החינוך הפורמאלי והבלתי פורמאלי לטיפולח הלמידה המעמיקה והמשמעותית ;
8. פיתוח חלופות בדרכי הערכה בסיוע הרשות הארצית למדידה והערכה וקידום במערכת החינוך

ג. "דלתות" שונות ליישום חינוך ממעמקי הנשמה ולקידום למידה מעמיקה ומשמעותית

מדובר ברשימה חלקית בלבד של "דלתות" והיא מובאת כאן כדי לסמן אפשרויות אך בהחלט לא להגביל אותן.

1. **למידה באמצעות תהליכי חקר/ למידה מבוססת פרויקטים** – תהליכי החקר נתמכים במוטיבציה אינטרינזית, מעודדים הרחבת תחומי דעת, עצמאות בחיפוש מידע וחיבורו לתוצר כתוב או חזותי, יצירתיות וביטחון עצמי בעמידה בפני קהל והם מספקים חווית הנאה והצלחה ובעיקר תורמים ללמידה משמעותית ועמוקה הן של תכנים והן של מיומנויות.
2. **שיג ושיח** - דיבייט (בעברית - מַעֲמָת). מעודד הקשבה, התמודדות אמיתית עם טיעונים נגדיים, קבלת עמדות שונות ובחינת ערכים למולן וכן חשיבה סדורה, ושימוש מושכל בשפה.
3. **למידת עמיתים** – **למידה בית מדרשית** הוא כלי בעל עוצמה רבה וגוונים רבים, המעניק תחושת נראות, חווית הצלחה ומשמעות. בלמידת עמיתים כל חבר בקבוצה הוא לומד, חוקר, משתתף ומלמד גם יחד ומכאן שהוא מצויד בכבוד ובאכפתיות כלפי זולתו בקבוצה. דוגמא מובהקת וטובה לכך הוא הכלי של **לימוד בחברותא**.
4. **פדגוגיה דיגיטאלית** – מכניסה את מרחב הסייבר לתוך חווית הלמידה, שהופכת רלבנטית ומהנה יותר. פדגוגיה דיגיטאלית מאפשרת עניין, עבודה אוטונומית, גישה ללמידה במרחבים מגוונים, יצירתיות, שיפור הקשב ולימוד מותאם לכל תלמיד בהתאם לעניין שלו ולרמתו. היא מאפשרת לפנות זמן בכיתה ללמידה מעמיקה, לדיונים ולמרחב הקשבה אחר.

5. **למידה בינתחומית** – לצד ההקפדה על מקומו של כל מקצוע, אפשר ורצוי לייצר מתחומי הדעת תמונה מורכבת יותר של העולם ושל המציאות. הליך כזה מקדם למידה משמעותית ורלוונטית.
  6. **שילוב אמנות בתחומי הדעת** – לאמנות מקום מרכזי ככלי לביטוי ולהבעת האופנים השונים שבהם אדם חווה את העולם. אלו כוללים למשל עבודה יצירתית כביטוי וקידום תובנות בתחומי הדעת, שילוב תיאטרון כדי להמחיש דילמות ועוד. בנוסף האמנות מספקת אפשרות לעיצוב סביבת למידה אסתטית, שיש לה חשיבות רבה בקידום כושר הלמידה.
  7. **הבלטה של ערכים בתחומי הדעת** למשל **באמצעות דיוני דילמה**- בכל אחד מתחומי הדעת נוכחים ערכים רבים. באמצעות חילוץ והבלטה שלהם, אפשר להגיע לדיון עמוק שגבולותיו רחבים הרבה יותר מאלה של הידע העיוני של תחום הדעת.
  8. **מרחבים חוץ-כיתתיים** – למידה באוויר הפתוח, בטבע, במוזיאונים ובסיורים ואפילו בחצר בית הספר מרחיבה דעתו של אדם ומאפשרת ויסות רגשי, הפעלת הגוף והקשבה. בבתי הספר קיימים כלים לשילוב התנסויות חוץ-כיתתיות דרך סל תרבות ושל"ח, אך הקשר ביניהם לבין תכני הלמידה לא מספק. בנוסף, מרחב חוץ כיתתי אסטטי, ירוק ובו צמחייה ופינות נעימות מקדם תחושת בטחון, נעימות ורווחה אישית וקבוצתית.
  9. **גישות רפלקטיביות** - התלמיד, המורה והמנהל זקוקים לייחוד זמן להקשבה ולהתבוננות פנימית ולעיסוק בשאלות הגדולות של החיים. אלו כוללים פסקי זמן ביום הלימודים למטרות אלו (למשל סדנת מדיטציה או דמיון מודרך) כמו גם קבוצות שיח כדוגמת החינוך האישי וכן הקדשת זמן במהלך שיעורים בתחומי הדעת למטרות אלו.
- דלתות אלו מהוות אופציה להביא למערכת למידה משמעותית לפי עקרונות החינוך ממעמקי הנשמה אך הן דלתות בלבד.**
- מה שעושים אחרי שנכנסים בהן – ובעיקר היכולת לשלב באופן אמיתי, אוטנטי ומושכל את ארבעת העקרונות של חינוך ממעמקי הנשמה הם החשובים.**

בקרוב יצא מסמך ובו מספר דוגמאות לדגמי הוראה.
מדובר בדוגמאות בלבד, ומטרתן לעורר מחשבה ולהזמין את המורות והמורים ליזום בעצמם בתחום הדעת שלהם תהליכי הוראה ולמידה שמשלבים למידה מעמיקה ומשמעותית לפי עקרונות החינוך ממעמקי הנשמה.